

**ΣΤΓΚΡΙΣΙΣ**  
**ΤΗΣ ΑΡΑΒΟΠΕΡΣΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ**  
**ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΜΕΤΕΡΑΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ**  
**Ὄπιδ**  
**ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΧΑΛΑΤΖΟΓΛΟΥ**

---

\*Αγαπητοί δυνάδελφοι·

Παριστάμενος ἐνώπιον ὑμῶν σήμερον, προτίθεμαι ὅπως ἀναγνώσω πραγματείαν ἀνέκδοτον ἐπισήμου σκαπανέως τῆς ἱερᾶς Βυζαντινῆς μουσικῆς, τοῦ Πρωτοψάλτου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Παναγιώτου τοῦ Χαλάτζογλου. 'Η μελέτη αὕτη παρ' ἐμοὶ σωζομένη πραγματεύεται περὶ ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν τὸ χειρόγραφον δὲ εἴναι γεγραμμένον ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Χαλάτζογλου, γεννηθέντος τῷ 1680 καὶ τελευτήσαντος τῷ 1740, κατὰ τὰς διασωθείσας μαρτυρίας ἐν τῇ ἴστορᾳ τῆς Μουσικῆς, τῇ φιλοπονηθείσῃ ὑπὸ τοῦ κρατίστου παρ' ἡμῖν μουσικολόγου κ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου, ὅστις τυγχάνει ἡδη Γενικὸς Γραμματεὺς καὶ δ κυριώτατος μοχλὸς τοῦ Συλλόγου ἡμῶν.

Πρὶν ἡ ἀναγνώσω τὴν μελέτην τοῦ μουσικωτάτου ἀνδρός, ἀναγκάσον κρίνω ἵνα προτάξω τὰ ἔξης εἰσαγωγικά. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπῆρχε πάλι μεταξὺ τῶν μουσικῶν περὶ ἐξωτερικῆς μουσικῆς, ὡς καὶ σήμερον τὸ αὐτὸν συμβαίνει περὶ τε τῆς αὐτῆς καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν μουσικῆς, τίς δηλ. νὰ συγγράψῃ ἐπιστημονικώτερον, τὸ δποῖον νομίζω εἶγαι καὶ εὐγενῆς ἄμιλλα. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν μουσικῶν τούτων, ὧν καὶ τινα σώζονται χειρόγραφα ἀνέκδοτα εἰς διαφόρους βιβλιοθήκας ἐκκλησιῶν καὶ ἴδιως Μονῶν, εἰσὶν οἱ ἀείμνηστοι μουσικοδιδάσκαλοι· α') Κύριλλος ὁ Τήνου, συγγράφας περὶ περδέδων, μακαμίων καὶ ρυθμῶν τῆς Ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς. 'Η ἐπιγραφὴ δὲ τοῦ πονήματος αὐτοῦ ἔχει ὡς ἔξης· 'Ἐκ τῶν τοῦ Ἀγίου Τήνου μουσικοῦ τοῦ Μαρμαρινοῦ, κατ' ἐρωταπόκρισιν'. β') Καντεμίρης, γράφας ἐλληνιστὶ καὶ τουρκιστὶ περὶ μουσικῆς, κατὰ δὲ τὴν δμολογίαν τοῦ σεβαστοῦ Πρωτοψάλτου τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κ. Γ. Βιολάκη, τὰ συγγράμματα αὐτοῦ μεγίστης ἀπολαύουσιν ὑπολήψεως παρὰ τοῖς 'Οθωμανοῖς. Οὗτος ἐφεύρε καὶ ρυθμὸν καλούμενον «Ζάρπεῖν» (κύβος ἡγεμόνος). Κατήγετο δὲ ἐπὶ τοῦ γένους τῶν ἡγεμόνων Μολδοβλαχίας· περιῆλθε δὲ τουρκίαν, Ἀραβίαν καὶ Περσίαν, καὶ ἐδιδάχθη ἐντελῶς τὴν εἰς ἐκείνους σωζομένην μουσικήν. Μετεχειρίζετο δὲ τὰ ἔξης δύο ὄργανα, τὸ Νέι ἤτοι τὸν πλαγίαυλον, καὶ τὴν Πανδούρίδα· ἡκμασε εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, γεννηθεὶς τῷ 1673· γ') Δημήτριος Σοῦτζος, γράφας δλόκληρον σύγγραμμα περὶ ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς, μετ' ἐπιγραφῆς· 'Ἐκ τῶν τοῦ ἄρχοντος Μεγάλου Ποστελνίκου Δημητρέσκου Σούτζου. Μεταξὺ τῶν ρηθέντων τούτων σπουδαίων μουσικῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης συγκαταλέγεται δ' καὶ Παναγιώτης ο Χαλάτζογλους· τὰ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ μουσικολόγος κ. Γ. Παπαδόπουλος ἐν τῷ ἴστορικῷ περὶ μουσικῆς πολυτίμῳ συγγράμματι αὐτοῦ ἐκτενῶς ἀναφέρει· δ πατήρ τοῦ Παναγιώτου Χαλάτζογλου κατήγετο ἐκ Τραπεζούντος, ἦν δὲ τὸ ἐπάγγελμα χαλάτζης, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἐπίθετον Χαλάτζογλους· ἐνυμφεύθη δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χαλάτζογλου ἐλθὼν ἀγιορείτης τις μοναχὸς, συγγενῆς καὶ μουσικὸς, ἐδίδαξεν ἀρχὰς τινας τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς τὸν γίλον αὐτοῦ Παναγιώτην, εὑφωνον ὄντα καὶ φυσικὴν ἔχοντα κλίσιν πρὸς τὴν Μουσικήν· Ο αὐτὸς μονα-

χός συνεβούλευσε τὸν Χαλάτζογλου ἵνα πορευθῇ εἰς τὴν ἐν "Αθῷ Βατοπαιδινὴν Μονὴν καὶ μαθητεύσῃ παρὰ τῷ τότε ψάλλοντι ἐκεῖ Δαμιανῷ, διότι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔξειλικον ἐν Κωνσταντινούπολει οἱ ἐπίσημοι ψαλμῳδοί. Παρ' αὐτῷ λοιπὸν τῷ Δαμιανῷ μαθητεύσας ὁ Παναγιώτης Χαλάτζογλους καὶ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐκδίδαχθεὶς καλῶς, προτεκάληθι ἐτα εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διωρίσθη πρωτοψάλτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Τούτου σώζονται εἰς καλοφωνικὸς Είρμος "Ἐφριξε γῆ" εἰς Πλ. Α' μετὰ τοῦ κρατήματός του καὶ ἔτερον κράτημα εἰς ἥχον Βαρύν, καὶ τὸ παρὸν ἀνέκδοτον χειρόγρα- φον, περὶ ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς πραγματεύμενον.

Ο Α' Δογμέστικος τῆς Μ. τοῦ Χ. Ἐκκλησίας

## ΙΑΚΩΒΟΣ ΝΑΥΠΛΙΩΤΗΣ

Πᾶσι τοῖς ἐντευξομένοις τῷ παρόντι πονήματι ὁρθοδόξοις καὶ φιλομαθεστάτοις μουσικοῖς, Παναγιώτης Χαλάτζογλους Πρωτοψάλτης τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας, ἐν Κυρίῳ εὖ πράττειν τε, καὶ ὑγιαίνειν.

Καθὼς αἱ φιλόπονοι μέλισσαι ἐπὶ πάντα τὰ ἄνθη καὶ βλαστή- ματα ἐφίξανονσι, καὶ ἀφ' ἕκαστου τὰ χρήσιμα καὶ ὡφέλιμα ἐκλέ- γονται καὶ ἀνιμῶνται, τὰ δ' ἄχρηστα καὶ ἀνωφελῆ ἀπορρίπτονται καὶ ἀποστρέφονται, τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀμελήσαντες ἀλλὰ προσεκτικῶς καὶ φιλοπόνως ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν ἀναλεξά- μενοι τὰ Περσικὰ βιβλία τῶν παλαιῶν καὶ νέων μουσικῶν, καὶ μά- λιστα τὴν μουσικὴν βίβλον τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ὑψηλοτάτου Αὐθέντου Δημητρέσκου Καντεμίρη, συνελεξάμεθα καὶ συνηθροί- σαμεν ἐξ αὐτῶν τὰ πλέον χρήσιμα καὶ ἀνθηρὰ ἄσματα, ἄτινα μέ- χρι τοῦ νῦν ἐπαινοῦνται καὶ ἐκθειάζονται παρὰ τοῖς Πέρσαις. Ὁθεν μέλλοντες παραδοῦναι ὑμῖν τοῖς μουσικοῖς τῆς Ἀνατολικῆς καὶ κα- θολικῆς Ἐκκλησίας ἀκριβῆ τινὰ διδασκαλίαν καὶ γνῶσιν τῆς μου- σικῆς τέχνης τῶν Περσῶν, ἐσυγκρίναμεν ταύτην καὶ παρεβάλομεν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐναρμονίᾳ καὶ μελῳδικῇ τέχνῃ, τρόπῳ τοιῷδε, ἥχον μακάμη, καὶ φωνὴν φωνῆ, καὶ θέσιν θέσει, καὶ μέτρα μέτροις, ὡς ἐν ὀργάνῳ καὶ διαγράμματι σαφέστερον σεσημείωται, ἐν οἷς πᾶς τις μουσικὸς τὴν διαφορὰν ταύτης καὶ τὸν τρόπον ραδίως γνώσεται, καθάπερ οἱ νῦν Πέρσαι ταύτην μεταχειρίζονται. Ἐπειδὴ οὗτοι τοὺς παρ' ἡμῖν ὁκτὼ ἥχους καλοῦσι μακάμια, προσθέτοντες καὶ ἄλλα

πλείονα ἐπὶ τούτοις διάφορα ὄνόματα αὐτοῖς προσέθηκαν μέχρι τῶν ἑκατόν.

Τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν ὡς οὐδὲν διαφέροντα ἀπ' ἀλλήλων, οὔτε τινὰ χρῆσιν ἔχοντα κατελίπομεν. Τὰ δὲ ὡς καθολικώτερα ὅμως καὶ ἀναγκαιότερα, ἀ καὶ μακάμια [1] παρ' αὐτοῖς καλούμενα ἐδεξάμεθα, ἅπερ εἰσὶ τῷ ἀριθμῷ ἐξήκοντα τέσσαρα. Ἐν οἷς εὐρίσκονται πεστρέφια καὶ πεστέδες· εἰς σαφεστέραν γοῦν τῶν ρηθησομένων κατάληψιν, προκείσθωσαν τὰ ἐξῆς κατὰ λέξιν.

Γιεγκιάχ, ἀσιράν, ἀτζέμ ἀσιράν, ἀράκ, ραχαβί, ράστ, ούσάκ, ζιργκιουλέ, δουγκιάχ, χουζί, ζεμζέμ, νεχαβέντ, σεγκιάχ μαγέ, πουσελίκ, τζαργκιάχ, μπεστενιγκιάρ, κιουρντί, σαπά, ούζάλ, νεβά, χιτζάζ, πεντζουνγκιάχ νιγκρίζ, καρτζιγάρ, σουλτανί ἀράκ, γκεβέστ, ἰσπαχάν, σελμέκ, νεβάϊ ἀσιράν, χουμαγιούν, νουχούφτ, πεγιατί, χισάρ, χουσεϊνί, μουχαλίφ ἀράκ, χορασάν, πουσελίκ ἀσιράν, νετζέτ, πεστεγκιάρι ἀτίκ, μπουζούρκι, ραχατούλ ἐρβάχ, ἀραμπάν, Χουσεϊνί κιουρδί, σουρίχ ἀτζέμ, ἀτζέμι γκιουρδί, ζιρεβκένδι τζεδίτ, ἔβιτζ, ζιρεβκένδι ἀτίκ, μαχούρ, γκερδανιγχέ πουσελίκ, νισαπούρ, σεχνάζ, χουζάμ, μουχαγχέρ μπαμπαταχήρ, μουχαγχέρ πουσελίκ, πεστενιγκιάρ τζεδίτ, σουμπούλε.

Ἐκ τούτων οὖν τῶν εἰρημένων ἐξήκοντα τεσσάρων, ἄλλα μὲν κύρια μακάμια καλούσιν, ἔτερα δὲ σοχπέδες [2], καὶ τὰ καλούμενα κύρια μακάμια εἰσὶ δώδεκα. Γιεγκιάχ, ἀσιράν, ἀράκ, ράστ, δουγκιάχ, σεγκιάχ, τζαργκιάχ, νεβά, χουσεϊνί, ἔβιτζ, γκερδανιγχέ, μουχαγιάρ. Τῶν δὲ σοχπέδων αὐθις διττῶς διαιρουμένων, εἰς κυρίους καὶ καταχρηστικούς· καὶ οἱ μὲν κύριοι σοχπέδες εἰσὶ δεκατρεῖς. Ἀτζέμ ἀσιράν, ραχαβί, ζιργκιουλέ, νεχαβενδί, πουσελίκι, σαπά, ούζάλ, πεγιατί, χισάρ, ἀτζέμ, μαχούρ, σεχνάζ, σουμπούλε.

Οὗτοι δὲ κύριοι καλοῦνται διὰ τὸ ἔχειν αὐτοὺς ἴδιον τρόπον, ἢτοι περδὲν εἰς τὸ ταμπούρι· οἱ δὲ καταχρηστικοὶ σοχπέδες εἰσὶ τριάκοντα ἐννέα.

Ούσάκ, χουζί, χιτζάζ, ζεμζέμ, μαγιέ, πεστενιγκιάρ, κιουρδί, πεντζουνγκιάχ, νιγκρίζ, καρτζιγάρ, σουλτανί ἀράκ, γκεβέστ,

1. Ἡτοι κύριοι ήχοι οἱ παρ' ήμιν λεγόμενοι.

2. οἱ μὴ ἔχοντες ίδιον περδὲν Ἡτοι χώρισμα, ἀλλ' ἐξαρτώμενοι ἐξ ἄλλων Ἡχῶν.

ἰσπαχάν, σελμέκ, νεβάϊ ἀσιράν, χουμαγιούν, νουχούφτ, μουχαλίφ ἀράκ, χορασάν, πουσελίκ ἀσιράν, νετζίδι, πεστενιγκιάρι ἀτίκ, πουζ-ρούκι, ραχατούλ ἐλβάχ, ἀραπάν, χουσεϊνί γκιζουρτί, ἀτζέμι γκιζουρ-δί, ζιρεβκένδι τζεδίτ, ζιρεβκένδι ἀτίκ, σουρί, κιοτζέκ, νεβρούζ, ἀτζέμ, ἀρεζπάρ, γκερδανιγγέ πουσελίκ, νισαπούρ, νισαπουρέκ· εἰ-ναι καὶ ἔτεροι σοχπέδες· χουζάμ, μπαμπαταχήρ, μουχαγζάρ που-σελίκ, πεστενιγκάρι τζέδιτ. Οὗτοι λέγονται καταχρηστικοὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἵδιον περδέν εἰς τὸ ταμπούρι, ἐπειδὴ ἄλλοι μὲν ἔξ αὐτῶν τῶν κυρίων μακαμίων, ἔτεροι, δέ, ἐκ τῶν κυρίων σοχπέδων ἐκφύονται.

Γυωστέον ύμÎν καὶ ταῦτα, ὅτι τὰ περσικὰ ὅργανα ἄρχονται ἐκ τῶν κατιουσῶν φωνῶν, καὶ μάλιστα τὸ ταμπούρι· πρώτη δὲ κα-τιοῦστα φωνή, εἶναι ὁ πρώτος τέλειος περδές, ὁ παρ' αὐτοῖς γεγ-κιάχ καλούμενος· καὶ ἐπομένως ἀναβαίνοντες ἄλλην μίαν τελείαν φωνήν, ἦτοι ἔτερον περδέν, δίδουσιν αὐτῷ ἄλλο ὄνομα μακαμίου, ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῖς λοιποῖς· τὸν μὲν οὖν πρώτον περδέν καλοῦ-σι γεγκιάχ, καὶ ἔξομοιοῦται τῷ πλ. α' ἥχω, τῷ ἀνέανες, τὸν δεύ-τερον καλοῦσιν ἀσιράν, καὶ ἔξομοιοῦται τῷ πλ. β' ἥχω, τῷ νεέα-νες· καὶ τὸν τρίτον καλοῦσιν ἀράκ, καὶ ἔξομοιοῦται τῷ βαρεῖ ἥχω, τῷ ἄνανες· καὶ τὸν τέταρτον καλοῦσι ράστ, καὶ ἔξομοιοῦται τῷ πλ. δ' ἥχω, τῷ νεάγιε· καὶ τὸν πέμπτον καλοῦσι δουγκιάχ καὶ ἔξομοιοῦ-ται τῷ α' ἥχω, τῷ ἀνανες· ὅστις μόνος ἔστιν ἀρχὴ καὶ θεμέλιον τῆς ἡμετέρας μουσικῆς τέχνης καὶ τῶν Περσῶν· τὸν ἔκτον καλοῦσι σεγ-κιάχ, καὶ ἔξομοιοῦται τῷ β' ἥχω, τῷ νεανές· τὸν ἔβδομον περδέν καλοῦσι τζαργκιάχ, καὶ ἔξομοιοῦται τῷ γ' ἥχω, τῷ νανά· τὸν ὄγδοον καλοῦσι νεβά καὶ ἔξομοιοῦται τῷ δ' ἥχω, τῷ ἄγια. Καὶ μέχρι τοῦδε κατὰ σύγκρισιν τελειοῦνται οἱ παρ' ἡμÎν ὄκτω ἥχοι. Οἱ δὲ Πέρσαι προσθέτοντες καὶ ἄλλους τέσσαρας ἀριθμοῦσιν αὐτοὺς δώδεκα, οὓς καὶ κύρια μακάμια καλοῦσιν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέγετο· καὶ αὐτοὶ ὅμως οἱ προστιθέμενοι τέσσαρες μένουσι πάντοτε ἐπὶ τοῖς ὄκτω ἥχοις καὶ οὐδέποτε τούτων ἐκπίπτουσι, πλὴν ἀποτελοῦ-σιν ἵδιον μέλος καὶ φωνὴν τελείαν, αἵτινες καθ' ἡμᾶς μὲν καλοῦνται ἑπταφωνίαι τῶν κατιουσῶν φωνῶν, κατὰ δὲ τοὺς Πέρσας καλεῖται πρῶτον σέτι, ἦτοι πρῶτος βαθμός, ἐξ οὗ τὸν πρῶτον περδέν, τὸν

ἔννατον δηλ. καλοῦσι χουσεῖν, ὅστις ἔστιν ἐπταφωνία τοῦ ἀστράν, ἦτοι τοῦ πλ. β', τὸν δέκατον ἔβιτζ, ὅστις ἔστιν ἐπταφωνία τοῦ ἀράκ, ἦτοι τοῦ βαρέως τὸν δέκατον πρῶτον γκερδανιγγέ, ὅστις ἔστιν ἐπταφωνία τοῦ ράστ, ἦτοι τοῦ πλ. δ'. τὸν δέκατον δεύτερον καλοῦσι μουχαγιέρ, ὅστις ἔστιν ἐπταφωνία τοῦ δουγκιάχ ἦτοι τοῦ α', καὶ ἔως ἐνταῦθα τελειοῦνται τὰ δώδεκα κύρια μακάμια. Πρὸς τούτοις ὅμως οἱ Πέρσαι, καὶ ἄλλους τέσσαρας περδέδεις προσθέτοντες, τίςια καλοῦσι αὐτούς, καὶ ὅχι μακάμια, ἡμεῖς δὲ ἐπταφωνίας τῶν καθολικῶν ἀνιόντων ἥχων, ἦτοι τῶν μακαμίων δονομάζομεν, καλοῦσι δὲ ταύτην τὴν προσθήκην β' σέτι, ἦτοι βαθμόν.

Αὐτοὶ γοῦν οἱ εἰρημένοι περδέδεις εἰς τὰ ὅργανα τῆς μουσικῆς τέχνης τῶν Περσῶν, τὰ καλούμενα παρ' αὐτοῖς σάζια, ἦτοι ταμπούρι, (πανδουρίς), κεμάνι (βιολί), νάϊ (πλαγίαυλος), μισχάλι, καὶ τὰ λοιπά, ἐνεργοῦσι, καὶ μάλιστα ἔξαιρέτως ἔχουσιν ἴδιον περδέν εἰς τὸ ταμπούρι ἔστι τὸ ἐντελέστερον παρ' αὐτοῖς ὅργανον· καὶ τὸν α' τούτων τεσσάρων φωνῶν περδέν, τὸν ιγ' δηλ. καλοῦσι τὶς σεγκιάχ ὅστις ἔστιν ἐπταφωνία τοῦ σεγκιάχ, ἦτοι τοῦ β' ἥχου· τὸν δὲ ιδ' καλοῦσι τὶς τζαργκιάχ ὅστις ἐπταφωνία τοῦ τζαργκιάχ ἦτοι τοῦ γ' ἥχου τὸν ιε' τὶς νεβᾶν καλοῦσιν, ὅστις ἔστιν ἐπταφωνία τοῦ νεβᾶ ἦτοι τοῦ δ' ἥχου· καὶ τὸν ιστ' καλοῦσιν, τὶς χουσεῖν, ὅστις ἔστιν ἐπταφωνία τοῦ χουσεῖν· καὶ ἔως ἐνταῦθα τελειοῦνται οἱ δέκα ἔξ περδέδεις. Οἱ δὲ δεκατρεῖς εἰρημένοι κύριοι σοχπέδεις, καίτοι ἔχοντες, ὡς εἴπομεν, ἴδιον περδέν ἐν τοῖς ἑαυτῶν ὅργάνοις, παρὰ τοῖς Πέρσαις ὅμως νίμια καλοῦνται· ἄτινα σημαίνουσιν ἡμίσειαν φωνῆν, παρ' ἡμῖν δὲ φθορὰὶ δονομάζονται· οὗτοι μεταξὺ εἰς τοὺς περδέδεις, ἦτοι εἰς τὰς καθολικὰς φωνάς, ἀναβαίνοντες ἢ καταβαίνοντες ἡμίσειαν φωνὴν ἀποτελοῦσι τὸ μέλος τοῦ ἥχου· φερ' εἰπεῖν τὴν μεταξὺ τοῦ ράστ, ἥγουν τοῦ πλ. δ' καὶ τοῦ ἀράκ, ἦτοι τοῦ βαρέως ἡμίσειαν φωνὴν τὴν καλουμένην νίμ, καλοῦσι περδέν καὶ ἀτζέμ ἀστράν· καθὼς καὶ τὴν μεταξὺ τοῦ ἀράκ καὶ τοῦ ράστ, ἦτοι τοῦ βαρέως καὶ τοῦ πλ. δ' ἐκφυομένην φωνὴν, καλοῦσι ραχαβί· ὅμοίως καὶ τὴν μεταξὺ τοῦ ράστ καὶ τοῦ δουγκιάχ, ἦτοι τοῦ πλ. δ' καὶ τοῦ α' καλοῦσι ζιργκουλέ· τὴν δὲ μεταξὺ τοῦ

δονυκιὰχ καὶ σεγκιάχ, ἥτοι τοῦ α' καὶ τοῦ β' καλοῦσι νιχα-  
βέντ· τὴν δὲ μεταξὺ τοῦ σεγκιὰχ καὶ τζαργκιὰχ ἥτοι τοῦ β' καὶ  
τοῦ γ' καλοῦσι πουσελίκ· μέχρι τοῦδε εῖς καὶ μόνος περδὲς  
ἐκ τῶν εἰρημένων ἥχων γεννᾶται, τὸ καλούμενον νίμ. Σήμειω-  
τέον δὲ ὅτι μεταξὺ τοῦ γ' καὶ τοῦ δ' ἥχου, ἥτοι τοῦ τζαργκιὰχ  
καὶ νεβὰ γεννῶνται δύο περδέδες, ἥτοι νίμια, τὰ ὅποια μάλιστα  
εἰς τὸ ταμποῦρι ἔχουσιν ἴδιον τόπον, καὶ καλοῦσιν αὐτὰ σαπά, καὶ  
οὐζάλ· καὶ τὸ μὲν σαπά ἐστὶ πλησίον τοῦ νεβᾶ, τὸ δὲ οὐζάλ πλη-  
σίον τοῦ τζαργκιάχ· ὁμοίως καὶ μεταξὺ τοῦ νεβᾶ ἥτοι τοῦ δ' ἥχου  
καὶ τοῦ χουσεῖν, ὅπερ καὶ ἐπταφωνία τοῦ ἀστράν καλεῖται, τοῦ πλ.  
β' δηλ., γεννῶνται δύο νίμια, ἥτοι δύο περδέδες, ἐξ ὧν τὸν πλησίον  
τοῦ νεβᾶ πεγγατὶ καλοῦσι, τὸν δὲ πλησίον τοῦ χουσεῖν, χισάρ·  
καὶ πάλιν τὴν μεταξὺ τοῦ χουσεῖν καὶ τοῦ ἔβιτζ γενομένην  
φωνὴν ἀτζέμ καλοῦσι· τὴν δὲ μεταξὺ τοῦ ἔβιτζ, καὶ τοῦ γκερ-  
τανιγγὲ καλοῦσι μαχοῦρι· καὶ πάλιν τὴν μεταξὺ τοῦ γκερτα-  
νιγγὲ καὶ τοῦ μουχαγγὲρ καλοῦσι σεχνάζ· τὴν δὲ μεταξὺ τοῦ μου-  
χαγγὲρ καὶ τοῦ τίζ σεγκιάχ καλοῦσι σουμπουλέ. καὶ ἐως αὐτοῦ τε-  
λειοῦνται οἱ δεκατρεῖς κύριοι σοχπέδες. Τοὺς δὲ καταχρηστικοὺς  
τριάκοντα ἐννέα σοχπέδες, οὓς τινας καὶ μακάμια οἱ Πέρσαι κα-  
λοῦσιν, τούτους ἡμεῖς θέσεις καὶ σχηματισμοὺς καλοῦμεν, διὰ τὸ  
μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἴδιον περδὲν ἐν τοῖς ὄργανοις, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν,  
ἀλλ' ἐκ τῶν κυρίων μακαμίων, καὶ ἐκ τῶν σοχπέδων ἐκφύονται·  
οὗτοι ἄρχονται ἀπὸ ἐν μέλος ἥχου ἥτοι μακαμίου, καὶ ἀναβαίνον-  
τες ἡ καταβαίνοντες ἡμίσειαν φωνὴν, ἡ μίαν, ἡ καὶ πλείονας ἀπο-  
τελοῦσι μίαν θέσιν, ἡ ἐνα σχηματισμόν, καὶ ὁδεύοντες διὰ τῶν  
οἰκείων περδέδων ἀπαρτίζουσι μέλος ἐνὸς τῶν εἰρημένων σοχπέ-  
δων, καὶ πάλιν ἀλλως ἄλλο μέλος, καὶ οὕτως ἐφεξῆς ποιοῦσι τὸ  
μέλος τῶν σοχπέδων διαφέρειν ἐτέρου ἐτέρου· τίνι τρόπῳ τοῦτο γί-  
νεται, ἡμεῖς οὐδαμῶς ἐξηγοῦμεν πλατύτερον, ἵνα μὴ ταῦτολογῶμεν,  
καὶ δυσκολίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰσάγωμεν, ἀλλὰ ταῦτα ἐν τῷ  
διαγράμματι ἰκανῶς σεσημείωται, καὶ σκεπτόμενος τοῦτο ἐπιμελῶς  
ὅ φιλομαθῆς μουσικὸς ρᾳδίως ταῦτα δυνήσεται μαθεῖν, ὅτι εἰς πά-  
σαν βαθμῖδα τοῦ διαγράμματος ἔκαστον μακάμι εὑρίσκεται γε-

γραμμένον μετὰ τοῦ ὁμοίου ἥχου· καὶ τὰ μὲν δώδεκα κύρια μακάμια, καὶ τὰ τέσσαρα τίζια εἰσὶ γεγραμμένα εἰς τὰς μεγαλητέρας βαθμίδας· τὰ δὲ δεκατρία νίμια, ἥτοι οἱ κύριοι σοχπέδες εἰσὶ γεγραμμένοι κατ' ὄνομα πλησίον ἑκάστου μακαμίου. ἐξ οὗ καὶ γεννῶνται. Καὶ ὅσοι μὲν ἔξ αὐτῶν εἰσὶ γεγραμμένοι εἰς τὴν ἄνω γωνίαν τῆς βαθμίδος κατὰ τὸ μέρος τῶν ἀνιουσῶν φωνῶν, ἅρχονται ἀπὸ τῶν ἀνιουσῶν φωνῶν, ὅσοι δὲ εἰς τὴν κάτω γωνίαν τῆς βαθμίδος, ἥτοι κατὰ τὸ μέρος τῶν κατιουσῶν φωνῶν ἅρχονται ἀπὸ τῶν κατιουσῶν φωνῶν.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ταῦτα ὑμῖν λεκτέον, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐν τῇ μουσικῇ αὐτῶν τέχνῃ ἐν τι ὄνομαστὸν καὶ περίφημον μεταχειρίζονται, ὃ παρὰ τοῖς ἡμετέροις μουσικοῖς καλεῖται χειρονομία (ἥς τοῦνομα ἐν τοῖς μουσικοῖς βιβλίοις τῶν μεταγενεστέρων σώζεται, ἡ δὲ τέχνη πραγματικῶς οὕτε δεδίδακται οὕτε διδαχθήσεται παρά τινος τῶν ἡμετέρων μουσικῶν) παρὰ Πέρσαις ὅμως καλεῖται οὐσοῦλι, ἥτοι ρυθμὸς καθ' ἡμᾶς, δπερ ἄχρι τοῦ νῦν ἐνεργεῖται καὶ διδάσκεται παρ' αὐτοῖς εἰς τοὺς μετιόντας τὴν μουσικὴν αὐτῶν τέχνην. Εἰσὶ δὲ τούτου τρόποι γενικώτεροι εἰκοσιτέσσαρες, οὓς καὶ οὐσοῦλια πληθυντικῶς αὐτοὶ καλοῦσι. Ζαρπιφέτχ, Χαβί, Ζεντζίρ, Σακίλ, Χαφίφ, Ζάρπεϊν, Ρέμελ, Χεζέτζ, Περεφσάν, Ἐφσάτ, Δέβρι κεπίρ, Τουρκιζάρπ, Τζεμπέρ, Φαχτέ, Φέρι, Μουχαμές, Ἀκστάκ περεφσάν, Ἐβφέρ, Ντέβρι ρεβάν, Σοφιγιανέ. Τζιφτὲ ντουγιέκ, Σαντὲ ντουγιέκ, Σεμαϊ. Οἱ δὲ μεταγενέστεροι καὶ ἄλλα τέσσαρα τούτοις προστιθέμενοι, ἀ καὶ νίμια, ἥτοι ἡμισυ τούτων παρ' αὐτοῖς καλοῦνται· Νίμ σακίλ [1], νίμ χαφίφ, νίμ δέβρι, λέγκι

1· Ὁμομάσθη ἔνας ρυθμὸς ἐπειδὴ εἶναι μέρος τοῦ ὅλου ρυθμοῦ σακίλ. Οὗτω λέγεται καὶ νίμχαφίφ, καὶ νίμ δέβρι δέβρι. ἡμισυ χαφίφ, καὶ ἡμισυ δέβρι, τὰ δύοια εἶναι μέρος τῶν δλοκλήρων ρυθμῶν, χαφίφ καὶ δέβρι. Ἀρα κατ' αὐτὸν ἡ ἐπιτομὴ μεγάλου ρυθμοῦ σονιστᾶ ρυθμὸν μικρότερον. Παρατηροῦντες δὲ τὴν σύνθεσιν τῶν ὀθωμανικῶν ρυθμῶν εὑρίσκομεν ὅτι δ Σοφιάν παραδείγματος χάριν εἴναι δ αὐτὸς μὲ τὸν Παίωνα, τὸ δὲ Σεμαϊ ἀπὸ Παίωνα καὶ Σπουδείον. Οὗτω δὲ ἵστις δυνάμεθα νὰ συγκροτήσωμεν διὰ τῶν ποδῶν καὶ τοὺς λιτποὺς ὀθωμανικούς ρυθμούς. Φαίνεται ὅμως κατὰ τὴν ἐμὴν τακεινὴν γνάμην ὡς καὶ παρ' ἄλλων φιλολόγων μουσικῶν βεβαιοῦται ὅτι εἰχον ὡς Βάσιν τὴν ρυθμοποιίαν τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων διέτι οἱ Ἀραβεῖς κατὰ τὸν ἔβδομον αἰώνα μετέφερον ὅλα τὰ ἐπιστημονικὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων Ἐλλήνων ὡς καὶ τὰ περὶ μουσικῆς εἰς τὴν Ἀραβικήν, ἐξ ὃν τὴν ἐπιστήμην παρέλαβον καὶ οἱ Πέρσαι. Ἡ δὲ σήμερον ὄνομαζομένη Τουρκικὴ μουσικὴ εἶναι αὐτὴ ἡ Ἀραβοπερσική.

φαχτέ· ταῦτα σὺν τοῖς εἰρημένοις εἰκοσιοκτὼ τῷ ἀριθμῷ κατ' αὐτοὺς γίνονται [1].

Μέχρι τοῦδε τελειοῦνται τὰ περὶ τῆς μουσικῆς τέχνης τῶν Περσῶν καὶ τῶν οὐσουλίων αὐτῶν.

Οσοι δὲ ἐπιτύχετε τοῦ παρόντος φιλοπονήματος, μηδόλως χρημάτων φειδόμενοι κτήσασθε, ἀλλὰ ἵλαρῶς καὶ φιλοφρόνως τὸ μικρὸν ὥσπερ μέγα δέξασθε, πρὸς χάριν τῆς πολλῆς καὶ ἀμέτρου μοι προθυμίας, καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν χρῆσιν. Ἐγράφη δὲ καὶ συνετέθη δαπάνη πλείστη καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ τιμιωτάτου ἄρχοντος Ἐμμανουὴλ Κιουρκτζήπαση, υἱοῦ Χατζῆ Ἰωάννου 'Τψηλάντη, τῇ τέχνῃ καὶ τῷ ἀξιώματι μεγάλου ὅντως ἐπ' ἐξουσίᾳ τῶν Ὀθωμανῶν, πολλά τε γὰρ ἐν τούτῳ περιεχόμενα, ἄτινα διὰ ζώσης φωνῆς αὐτοῦ παρελάβομεν. Ἐρρωσθε γοῦν οἱ ἀναγινώσκοντες, συγγνώμην ἡμῖν τε καὶ αὐτῷ τῷ συνεργήσαντι αὐτεῖτε τῶν ἐπταισμένων, ὅπως εὑρωμεν ἔλεος παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ εἰς ἀϊδίους αἰώνας αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐν ἔτει ἀπὸ Θεογονίας αψκη'.

---

1. Ο δὲ Χρύσανθος τριάκοντα δύο ρυθμοὺς ἀναφέρει.